

Anerkjennelse i sosialt arbeid

En litteraturstudie om hvilken betydning opplevelse av
anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid

Bacheloroppgave i sosialt arbeid

Kandidatnummer: 65

Campus: Oslo

Kull: SOSHEL20

Antall ord: 9701

Innleveringsfrist: 27.04.2023

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til oppgaven.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

I denne litteraturstudien undersøker jeg hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. Jeg utforsker ulike teorier om anerkjennelse innen filosofi og relasjonelt arbeid, og knytter det teoretiske grunnlaget til funn fra kvalitative empiriske studier. Forskningsmaterialet jeg har valgt er basert på intervjuer med kvinnelige brukere i Nav, enslige mindreårige flyktninger, og voksne med flyktningbakgrunn. Anerkjennelse er et relasjonelt begrep som forutsetter likeverd, og bygger på en forståelse av at mennesker påvirker hverandre gjensidig i en dialektisk prosess. Anerkjennelsesbegrepet kan bidra til å fremheve grunnleggende prinsipper i sosialt arbeid. Litteraturstudien viser at opplevelse av anerkjennelse eller manglende anerkjennelse kan ha stor betydning for mennesker i ulike livssituasjoner.

Abstract

In this literature review I examine what significance the experience of recognition may have for the people we meet in social work. I explore different theories on recognition within philosophy and relational practice, linking the theoretical framework to the findings of qualitative empirical studies. The research material I have selected is based on interviews with female participants in Nav rehabilitation programmes, unaccompanied minor refugees, and adults with refugee background. Recognition is a relational concept based on the premise of equality, and the understanding of human relationships as a dialectical process of mutual influence. The concept of recognition may give emphasis to the core principles of social work. The present literature review shows that the experience of recognition or lack of recognition may be of great significance for people in various life situations.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	1
1.2 Bakgrunn for valg av tema og sosialfaglig relevans	2
1.3 Begrepsavklaringer.....	3
1.4 Avgrensning.....	4
1.5 Oppgavens struktur.....	4
2 Metode.....	6
2.1 Forforståelse.....	6
2.2 Fremgangsmåte og søkeprosess	7
2.3 Metodekritikk og begrensninger ved litteraturstudien	9
2.4 Kildekritikk.....	10
3 Teori.....	13
3.1 Teorier om anerkjennelse	13
3.2 Anerkjennelsesperspektiver i relasjonelt og sosialfaglig arbeid	16
4 Empiri.....	19
4.1 Kvinnelige brukeres opplevelse av samarbeid med veiledere i Nav.....	19
4.2 Enslige mindreåriges overgang til voksenlivet	20
4.3 Flyktningers omstillingsprosess i et nytt land	21
4.4 Hovedtemaer i det empiriske grunnlaget	22
5 Drøfting.....	23
5.1 Emosjonell, rettslig og solidarisk anerkjennelse	23
5.2 Relasjonelle møter i sosialt arbeid	25
5.3 Anerkjennelsens betydning for mennesker i ulike livssituasjoner.....	28
6 Avslutning.....	30
Litteraturliste.....	32
Vedlegg: Selvalgt pensum.....	36

1 Innledning

"Vi kan aldri forstå et annet menneske, men kimen til en anerkjennende relasjon ligger i forsøket" (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 237).

Sosialarbeidere møter mennesker i ulike livssituasjoner og anvender en bredde av teori, kunnskap og ferdigheter for å se både individet og den sammenhengen personen befinner seg i (Berg et al., 2015, s. 19-35). Gjennom bachelorstudiet i sosialt arbeid har jeg vært interessert i å se nærmere på den relasjonelle siden av sosialt arbeid, og hvordan jeg som profesjonsutøver kan bidra til at den jeg møter opplever å bli sett, både som individ og som del av et fellesskap. Anerkjennelse er et begrep som kan belyse grunnleggende aspekter ved relasjonelle møter. Det har vært en økende interesse for begrepet anerkjennelse innen sosialt arbeid og andre fagfelt, både nasjonalt og internasjonalt (Pettersen & Simonsen, 2010, gjengitt fra Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 98-99). I denne litteraturstudien vil jeg undersøke hvordan begrepet anerkjennelse kan forstås i et sosialfaglig perspektiv, og hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid.

1.1 Problemstilling

I det første utkastet til problemstilling ønsket jeg å undersøke hvilken betydning anerkjennelse har i sosialt arbeid. Gjennom arbeidet med å finne frem til faglitteratur og empiriske kilder har jeg sett at anerkjennelse er et omfattende tema. Jeg har derfor forsøkt å spisse problemstillingen og sette den i sammenheng med både det teoretiske grunnlaget og empirien jeg har valgt å bygge oppgaven på.

Problemstillingen i litteraturstudien er som følger:

«Hvilken betydning kan opplevelse av anerkjennelse ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid?»

1.2 Bakgrunn for valg av tema og sosialfaglig relevans

I løpet av bachelorstudiet har vi hatt undervisning om anerkjennelse, både i forbindelse med praksisrelaterte emner og som del av forelesninger i kommunikasjon. I tillegg har vi jobbet med forståelse og utvikling av ferdigheter i anerkjennende kommunikasjon i læringsgruppene. Jeg har valgt temaet anerkjennelse ut ifra en tanke om at møtet med den andre utgjør en kjerne i sosialt arbeid. Gjennom kommunikasjon og holdninger viser vi som profesjonsutøvere om vi er interessert i å «[...] finde ham der, hvor han er og begynde der» slik filosofen Kierkegaard skriver i sine betraktninger om kjernen i all hjelpekunst (gjengitt fra Levin & Ellingsen, 2015, s. 118).

Første studieår leste jeg Laila Granli Aamodts fagartikkel «Sosialt arbeid og anerkjennelse: En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid» (Aamodt, 2003). Aamodt er klinisk sosionom og fagbokforfatter, og har lang erfaring fra relasjonelt arbeid (Aamodt, 2014). Artikkelen bidro til min interesse for anerkjennelsens betydning i sosialt arbeid, og hvordan jeg som profesjonsutøver kan møte den andre med anerkjennelse. I tillegg har jeg vært interessert i å lese andre kilder utover pensum som skriver om relasjon og anerkjennelse, både i faglitteratur, tidsskrifter og avisartikler.

Sosialt arbeid er et praksisbasert yrke og en akademisk disiplin, som bygger på et humanistisk og solidarisk verdigrunnlag, med kunnskap fra blant annet kommunikasjon, psykologi, jus, sosiologi og andre fagfelt innen samfunnsvitenskap og humaniora (Fellesorganisasjonen [FO], 2014/2017). Anerkjennelse er et begrep som kan belyse både det teoretiske og det verdimeslige grunnlaget for profesjonsutøvelsen. Aamodt (2014) mener at anerkjennelse bør bli et grunnbegrep i sosialt arbeid (s. 203).

Sosialarbeidere anvender sin kunnskap, ferdigheter og erfaring innen ulike arbeidsfelt, og mange sosialarbeidere jobber i direkte relasjon med klienter. I tillegg til kunnskap om sosiale forhold anvender sosialarbeidere relasjonell kompetanse, og sosialt arbeid har blitt betegnet som et relasjonelt fag (Ellingsen et al., 2015, s. 13-17). Anerkjennelse er et fenomen som berører alle sider av livet og møter mellom mennesker. Temaet er relevant for sosialt arbeid

på både individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Det empiriske grunnlaget i oppgaven bygger på funn fra forskningsstudier som undersøker menneskers opplevelse av anerkjennelse både i nære relasjoner, som del av en gruppe og i samfunnet. Forskningsstudiene undersøker temaer knyttet til tre ulike målgrupper i sosialt arbeid.

1.3 Begrepsavklaringer

Relasjonelt arbeid

Relasjonelt arbeid i denne oppgaven handler om helse- og sosialfaglig arbeid der profesjonsutøveren jobber direkte med mennesker. Relasjonelle møter kan være både korte samtaler og relasjonelt arbeid over tid.

Profesjonsutøver

Profesjonsutøver betegner ansatte innen ulike praksisfelt. Jeg skriver ut ifra perspektiver i sosialt arbeid, men forskerne har ulik profesjonsbakgrunn og arbeidsfeltet er tverrfaglig. Profesjonsutøver kan være sosionom, barnevernspedagog, psykolog, miljøterapeut, lærer og andre profesjonelle.

Klient

Forskningsstudiene i oppgaven bygger på kvalitative intervjuer. Informantene er beskrevet som kvinnelige brukere, enslige mindreårige og flyktninger. I løpet av bachelorstudiet har jeg reflektert mye over språk og hvilke ord vi bruker i sosialt arbeid, og jeg ser flere utfordringer knyttet til kategorisering (Brodtkorb & Rugkåsa, 2019, s. 29-30; Leenderts, 2014, s. 53-56; Olsen, B. C. R., 2018, s. 118-124). Jeg velger allikevel å bruke de begrepene som forskerne bruker, for å vise hvilken studie jeg refererer til. Aamodt (2014) mener at klient er et relasjonelt begrep som inviterer til samhandling (s. 43). Jeg har derfor valgt å bruke klient som en fellesbetegnelse – eller simpelthen menneske, person eller den andre.

1.4 Avgrensning

Jeg har valgt å utforske begrepet anerkjennelse ved hjelp av filosofiske teorier om anerkjennelse, og relasjonelle perspektiver på anerkjennelse i helse- og sosialfaglig arbeid. Det teoretiske og empiriske grunnlaget er knyttet til ulike praksisfelt i sosialt arbeid, der profesjonsutøvere jobber tverrfaglig med klientrettet arbeid. Fellesnevneren er relasjonelt arbeid i en faglig sammenheng (Schibbye, 2009, s. 16). Problemstillingen er avgrenset til hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. Jeg har derfor valgt å avgrense det empiriske grunnlaget til forskningsstudier som undersøker klienters perspektiv.

Jeg har valgt å benytte forskning som er publisert i løpet av de siste fem år.

I kapittel 2.1 vil jeg beskrive søkeprosessen og bakgrunnen for avgrensning av utgivelsesår. Forskningsstudiene er geografisk avgrenset til norsk kontekst, og forskerne er tilknyttet norske universiteter eller helse- og sosialfaglige virksomheter. Den geografiske avgrensningen er basert på at min kjennskap til det internasjonale forskningsfeltet er begrenset. Søkeprosessen ledet frem til tre norske forskningsartikler som etter min vurdering løfter frem interessante og viktige temaer knyttet til min problemstilling.

1.5 Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for metode, forforståelse, og hvordan jeg har gått frem for å finne kilder som kan belyse problemstillingen og gi et forskningsbasert innblikk i praksisfeltet. I tillegg vil jeg reflektere over styrker og svakheter ved metoden og kildene jeg har valgt.

I kapittel 3 vil jeg redegjøre for det teoretiske grunnlaget i oppgaven. Jeg har valgt å strukturere teorien i to deler, der jeg først ser på filosofiske teorier om anerkjennelse og deretter teoretiske perspektiver på anerkjennelse i praksis.

I kapittel 4 vil jeg presentere funn fra empiriske studier som kan bidra til å belyse hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. Forskningsstudiene undersøker kvinnelige brukeres opplevelse av samarbeid med veiledere i Nav, enslige mindreårige flyktningers opplevelse av overgangen til voksenlivet, og hva voksne med flyktningbakgrunn har opplevd som viktig i omstillingsprosessen i et nytt land.

Kapittel 5 utgjør oppgavens drøftingsdel, der jeg vil se teorien og empirien i sammenheng og utforske ulike sider ved anerkjennelse i sosialt arbeid.

Til slutt vil jeg avrunde oppgaven med en avslutning i kapittel 6, der jeg oppsummerer og svarer på problemstillingen i undersøkelsen. I tillegg deler jeg noen tanker om skriveprosessen og muligheter for videre utforskning av temaet anerkjennelse.

2 Metode

Oppgaven er en litteraturstudie der jeg har søkt etter forskningslitteratur og faglitteratur som kan bidra til å belyse temaene i problemstillingen (Dalland, 2017, s. 206-215).

2.1 Forforståelse

Min forforståelse er preget av at jeg ser på anerkjennelse som viktig og betydningsfullt i arbeid med mennesker. På samme tid ser jeg at det kan være vanskelig å opprettholde anerkjennelsesperspektivet til enhver tid i en hektisk profesjonshverdag som utfordrer oss på mange plan. Anerkjennelse kan bli et honnørord, et verdiladet begrep som ikke sier noe om hva anerkjennelse er i praksis og hvilken betydning det kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 96). Disse refleksjonene kan knyttes til det Levin (2015) beskriver som spenningsfeltet mellom teori og praksis. Levins drøfting av dynamiske prosesser i sosialt arbeid ble introdusert tidlig i bachelorstudiet, og danner et rammeverk for min utforskning av teori og empiri om relasjonelt arbeid og anerkjennelse (s. 36-46). I denne oppgaven vil jeg forsøke å finne sammenhenger mellom det teoretiske grunnlaget om anerkjennelse og funn fra kvalitative forskningsstudier. Jeg tilnærmer meg litteraturen i oppgaven med en forståelse av at forholdet mellom teoretisk kunnskap og praksiskunnskap ikke er dikotomisk – det ene ikke utelukker det andre (Levin, 2015, s. 40).

Undervisningen underveis i bachelorutdanningen har bidratt til at jeg ser anerkjennelse ut ifra sosialfaglige perspektiver, og hvordan profesjonsutøvere og fagbokforfattere diskuterer begrepet. Jeg har imidlertid lest pensum med et kritisk blikk, og ser at anerkjennelse ofte kobles til begreper som brukermedvirkning og myndiggjøring (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 97-111). Dette har jeg også funnet i søk etter relevante forskningsstudier.

Aamodt diskuterer kunnskapssynet i disse begrepene og mener at det relasjonelle perspektivet kan bli borte (Aamodt, 2003, s. 158; Aamodt, 2014, s. 22-23). Jeg har valgt å ikke inkludere begrepene brukermedvirkning og myndiggjøring i denne oppgaven. I det praktiske sosiale arbeidet kan jeg forstå at begrepene kan sees i sammenheng med

anerkjennelse. Det kan være interessant å utforske dette nærmere i en senere oppgave, men min for forståelse av anerkjennelse er i større grad knyttet til teori og kunnskap om kommunikasjon, dialog, fellesskap og relasjonelle møter (Jensen & Ulleberg, 2019).

Det teoretiske og empiriske grunnlaget i oppgaven er valgt ut ifra denne tilnærmingen.

Til sammen danner disse refleksjonene et utgangspunkt for denne oppgaven, og et ønske om å utforske tematikken nærmere.

2.2 Fremgangsmåte og søkeprosess

I søkeprosessen har jeg sett på faglitteratur vi har hatt på pensum i løpet av bachelorstudiet, og tilleggslitteratur som emnelærere har foreslått i forbindelse med forelesninger. Jeg har undersøkt om fagbokforfatterne har skrevet andre fagbøker, fagartikler eller publisert forskningsstudier innen samme tema. Jeg har benyttet «snøballsøk» ved å se på referanselister i bøker, artikler og forskningsstudier jeg kjenner til fra før, eller har kommet over underveis i søkeprosessen (Jensen, 2021, s. 120-121). På biblioteket har jeg benyttet såkalt «gressing» som metode og plukket med meg interessante bøker fra hyllene (Dalland, 2020, s. 151). Jeg har undersøkt hvilke teoretikere det henvises til i faglitteratur, forskningsstudier og oversiktsartikler for å sikre at jeg bruker relevante kilder innenfor det sosialfaglige forskningsfeltet. Jeg har sett etter forskning som undersøker sammenhenger mellom begrepet anerkjennelse og sosialfaglig praksis, og jeg har forsøkt å gå inn i forskningsfeltet med et åpent blikk.

Jeg har søkt i databasene Oria, Idunn, SocIndex, Academic Search Elite, Google Scholar, European Journal of Social Work og Fontene forskning. Jeg startet med enkle søkeord som «anerkjennelse», «relasjon», «sosialt arbeid» og «miljøterapi» for å få oversikt over hvilken forskning som finnes. Deretter har jeg benyttet ulike ordkombinasjoner som «anerkjennelse OG relasjon», «anerkjennelse OG betydning» og «relasjon OG sosialt arbeid» på norsk og engelsk, og anvendt trunkering ved å søke på ordstammer som «anerkj*» og «relasjon*». Underveis har jeg undersøkt hvilke begreper som brukes i engelskspråklige publikasjoner

ved å lese forskningsstudiers «abstract». Enkelte søkeord, som «recognition», har flere betydninger på engelsk og ga mange treff som ikke var relevante for oppgaven.

Alle søk har vært avgrenset til fagfelleverderte vitenskapelige publikasjoner. Dersom søket ga svært få treff testet jeg søket uten avgrensning for å sjekke om det ga andre eller et større antall treff, noe det sjeldent gjorde. Jeg søkte da i stedet på nytt med færre ord i søket.

I starten av søkeprosessen opplevde jeg at søkene gikk i ring, og jeg brukte derfor mye tid på å søke videre. Jeg fikk samme treff med mange ulike søkeord og kombinasjoner, og jeg fant færre relevante forskningsstudier enn jeg hadde håpet. Det mest påfallende var at mye av forskningen var fra andre fagfelt enn det sosialfaglige. Jeg fant mange studier innen sykepleie, pedagogikk og helsevitenskapelig forskning. For å finne forskning som kunne være mer relevant for sosialt arbeid utvidet jeg søket med andre søkeord som kan knyttes til anerkjennelse og menneskers opplevelse av å bli sett og hørt, som «mening», «mestring», «tilhørighet», «kommunikasjon», «språk» og «identitet». Jeg knyttet i tillegg søkeordene til sosialfaglige arbeidsfelt, problemstillinger og målgrupper som jeg har erfaring med fra praksis. De engelske søkeordene «mastery» og «manageability» åpnet opp for en rekke studier i internasjonal forskning, men dette medførte også en dreining mot andre teorier og temaer. Etter hvert kom jeg lenger og lenger bort fra oppgavens utgangspunkt, og på samme tid oppdaget jeg at flere av treffene fra de innledende søkene dukket opp igjen.

Søkeprosessen har vært en viktig del av arbeidsprosessen i denne oppgaven. Jeg gikk tilbake til to forskningsartikler jeg fant tidlig i søkeprosessen, og utvidet det empiriske grunnlaget med en forskningsartikkel jeg fant mot slutten. Søkeprosessen har bidratt til å gi oppgaven både innhold, retning og form.

Flere av kildene jeg har valgt å bruke i denne oppgaven benytter Axel Honneths sosialfilosofiske teori om anerkjennelse som innfallsvinkel og grunnlag for teori og forskning. Honneth (1992/2008) trekker blant annet linjer tilbake til G. W. F. Hegels filosofi fra 1800-tallet. Slik sett kan anerkjennelse beskrives som et tidløst begrep, og jeg har derfor startet mine søk uten å avgrense utgivelsesår. Det har imidlertid nå gått mange år siden Aamodt (2003) skrev fagartikkelen som bidro til min interesse for temaet anerkjennelse i sosialt arbeid. Jeg ønsket å undersøke hva som er skrevet i det sosialfaglige forskningsfeltet i

ettertid, og i søkeprosessen har jeg derfor vært på utkikk etter relevant forskningslitteratur av nyere dato.

2.3 Metodekritikk og begrensninger ved litteraturstudien

Da jeg forsøkte å lese Honneths teorier om anerkjennelse oppfattet jeg teksten som kompleks, og at den innbefatter en grundig filosofisk diskusjon med referanser til blant annet Hegel, Mead og Winnicott (Honneth, 1992/2008). Grunnet oppgavens omfang og tidsramme har jeg ikke hatt anledning til å sette meg tilstrekkelig inn i Honneths grunntekst til å kunne forstå og gi en god gjengivelse av hans filosofi. I denne litteraturstudien har jeg dessuten lagt mer vekt på sosialfaglige perspektiver enn filosofi. Jeg har derfor tatt et bevisst valg om å bruke sekundærlitteratur som gjengir og tolker Honneth inn i en sosialfaglig kontekst. Jeg har hatt Honneths bok «Kamp om anerkjennelse» i norsk og engelsk oversettelse tilgjengelig underveis i arbeidet med oppgaven, og kryssjekket henvisninger opp mot primærkilden (Honneth, 1992/1995; Honneth, 1992/2008). Noen steder henviser jeg direkte til Honneth, men min forståelse bygger på sekundærkildenes tolkning og anvendelse av Honneths anerkjennelsesteori (Sandaunet & Eriksen, 2021, s. 184). I tillegg benytter jeg sekundærkilder når jeg skriver om Hegels filosofi. Psykolog, forsker og tidligere førsteamanuensis Anne-Lise Løvlie Schibbyes (2009) perspektiver på anerkjennelse er et viktig bidrag i denne oppgaven. Schibbye knytter mye av sin dialektiske relasjonsforståelse til Hegel. Schibbyes arbeid er imidlertid et selvstendig og omfattende verk der hun anvender ulike filosofiske perspektiver og lang erfaring fra klientrettet praksis.

En utfordring ved å undersøke begrepet anerkjennelse er at det ofte relateres til noe positivt. Ifølge lektor i psykologi og pedagogisk veileder Lis Møller (2008/2012) er det en fare ved at begrepet anerkjennelse innsnevres til positive vurderinger og samtaler, fordi det kan føre til at vi ikke ser kompleksiteten i det å være menneske og relasjonene mellom oss. Anerkjennelse kan også berøre de vanskelige og smertefulle sidene ved livet (s. 8-9). Jeg har inkludert empiriske funn om mangel på anerkjennelse for å vise ulike sider ved denne dynamikken. I kapittel 5.2 vil jeg belyse noen av de komplekse og etiske sidene ved anerkjennelse i praksis.

Jeg har valgt en deskriptiv tilnærming i oppgaven (Leseth & Tellmann, 2018, s. 28-30). Formålet har vært å undersøke hva som ligger i begrepet anerkjennelse, og finne sammenhenger mellom teori og empiri som beskriver ulike forhold som kan være av betydning for mennesker vi møter i sosialt arbeid. I valg av forskningsstudier har jeg ikke søkt etter klare motsetninger eller dilemmaer knyttet til anerkjennelse, men forskerne har ulike innfallsvinkler og anvender teori om anerkjennelse på ulike måter. Forskerne som har undersøkt enslige mindreårige flyktningers overgang til voksenlivet er tilknyttet Institutt for sosialt arbeid ved NTNU (Paulsen et al., 2020). Forskerne i de to andre studiene har faglig bakgrunn innen psykologi og helsevitenskap. I søkeprosessen fant jeg få forskningsstudier om anerkjennelse fra fagfeltet sosialt arbeid som var relevante for min problemstilling. Det kan være flere årsaker til dette, og mer erfaring med søkeprosesser og kjennskap til det sosialfaglige forskningsfeltet kunne gitt flere relevante søketreff. Forskningsstudiene jeg har valgt gir imidlertid et interessant innblikk i ulike sosialfaglige arbeidsfelt, og min vurdering er at studiene har god relevans for oppgavens tema og problemstilling.

En overordnet begrensning i arbeidet med denne litteraturstudien har vært tid og omfang. Jeg har hatt som mål at litteraturstudien skal være gjennomførbar innenfor oppgavens tidsramme og omfang, hvilket har medført en del avgrensninger og justeringer underveis.

2.4 Kildekritikk

Det teoretiske grunnlaget i oppgaven bygger på faglitteratur skrevet av forfattere og profesjonsutøvere innen fagområdene sosialt arbeid, psykologi, sosiologi, pedagogikk og kommunikasjonsteori.

Det empiriske grunnlaget i oppgaven består av tre vitenskapelige publikasjoner utgitt i tidsrommet 2018-2020. Hver forskningsartikkel er fagfellevurdert og publisert i vitenskapelige tidsskrift. Alle studiene anvender kvalitativ forskningsmetode (Leseth & Tellmann, 2018, s. 12-13). Forskerne beskriver studienes bakgrunn og formål, teoretisk fortolkningsramme, og hvordan studiene er gjennomført i henhold til etikk, personvern og metodologiske krav til kvalitativ analyse (Leseth & Tellmann, 2018, s. 122-142).

I kapittel 4.1 presenterer jeg funn fra forskningsstudien «Sterke møter: En kvalitativ studie av hvordan kvinnelige brukere opplever samarbeidet med Nav» (Stenbrenden et al., 2018). Forskerteamet består av gestaltterapeut Siw Stenbrenden, og førstelektor Magne Haukland og professor Ingrid Ruud Knutsen, begge fra Fakultet for helsevitenskap ved OsloMet. Forskningsstudien er basert på kvalitative intervjuer med åtte kvinnelige brukere bosatt på Østlandet om deres opplevelse av samarbeidet med veiledere i Nav. Et større utvalg med informanter fra flere landsdeler, kunne ifølge forskerne gitt andre resultater. Jeg vil legge til at alle informantene i studien er etnisk norske. Dessuten har syv av informantene hatt yrker som innebærer arbeid med mennesker, noe som kan ha hatt betydning for informantenes relasjonelle perspektiver. Ifølge Leseth og Tellmann (2018) vil både formål ved undersøkelsen og tilgang på relevant informasjon danne grunnlag for valg av undersøkelsesenheter i kvalitativ forskning (s. 42-43). Forskerne ønsket å komme i kontakt med kvinner med erfaringer fra Nav, som hadde ulik bakgrunn, alder og erfaring. Disse variasjonene gjenspeiles i utvalget. De kvinnelige informantene er i alderen 22-62 år, og det er forskjeller i hvor lenge de har fått oppfølging fra Nav, deres nåværende tilknytning til arbeidslivet og utdanningsnivå. Forskerne la særlig vekt på etikk og anerkjennelse i intervjusituasjonen. Det var viktig for forskerne at kvinnene opplevde å bli møtt som medmennesker.

Kapittel 4.2 inneholder funn fra forskningsartikkelen «Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet – behov for anerkjennende praksis» (Paulsen, et al., 2020). Artikkelen er skrevet av forskningsleder Veronika Paulsen og professor Berit Berg ved NTNU Samfunnsforskning. I dag er begge professorer ved Institutt for sosialt arbeid ved NTNU. I tillegg består forskerteamet av stipendiat Anne Riise fra UiT Norges arktiske universitet. Det empiriske materialet i forskningsartikkelen er hentet fra to ulike forskningsprosjekter ved NTNU og består av kvalitative gruppeintervjuer og individuelle intervjuer med til sammen 39 enslige mindreårige flyktninger i alderen 17-22 år. Intervjuene omhandlet ulike temaer knyttet til ungdommenes erfaringer med bosetting, hverdagsliv og oppfølging av barnevernet. Forskerne la vekt på å gi ungdommene rom til å snakke om temaer de var opptatt av. Bakgrunn og erfaringer fra krig og flukt var ikke tema i studiene, med mindre ungdommene selv ønsket å snakke om det. Jeg kan ikke se at forskerne har beskrevet mulige begrensninger ved studiene i artikkelen. Noe av årsaken til dette kan være at datamaterialet bygger på to tidligere forskningsstudier, som deretter er bearbeidet på nytt. Hovedtemaet i

artikkelen er å presentere sammenhengen mellom de tidligere funnene og Honneths anerkjennelsesteori.

I kapittel 4.3 presenterer jeg funn fra forskningsstudien ««Ingen vet hvem du er» – flyktningers opplevelse av omstillingsprosessen i Norge» (Grue et al., 2019). Forskerteamet består av psykolog Marthe Johanne Grue i Eidsvoll kommune, psykolog Marie Karoline Sandvig Bytingsvik fra Vinderen DPS ved Diakonhjemmet sykehus og professor Signe Hjelen Stige ved Institutt for klinisk psykologi ved Universitetet i Bergen. Forskerne har gjennomført kvalitative intervjuer med 10 personer med flyktningbakgrunn, som har hatt opphold i Norge mellom to og 32 år. Utvalget består av tre kvinner og syv menn. Informantene er i alderen 21-54 år, og har bakgrunn fra mange ulike land. Forskerne reflekterer både over maktbalanse i intervjusituasjonen, og hvordan egen bakgrunn som psykologer oppvokst i Norge kan påvirke forskernes forforståelse. Jeg vil fremheve forskernes refleksive prosesser og beskrivelse av hvordan intervjuene ble gjennomført. Forskerne la vekt på å møte informantene med åpenhet og et ønske om at informantene skulle føle seg frie til å dele det de ønsket om sin omstillingsprosess. På samme tid tok forskerne etiske hensyn, og viste sensitivitet med hensyn til vonde og traumatiske erfaringer.

I tillegg til den empiriske studien om enslige mindreårige flyktninger av Paulsen et al. (2020) har jeg lest en fagartikkel av Paulsen (2018) som bygger på doktoravhandlingen «Overgang til voksenlivet for ungdom i barnevernet». Fagartikkelen setter oppfølging av ungdom i barnevernet inn i et anerkjennelsesperspektiv, og tar i bruk både nasjonal og internasjonal forskning. Denne artikkelen, sammen med annen faglitteratur, har bidratt til min teoretiske forståelse av Honneths anerkjennelsesteori.

3 Teori

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for anerkjennelsesteori i et filosofisk perspektiv, og anerkjennelsesperspektivet som teoretisk grunnlag for sosialfaglig og relasjonell praksis.

3.1 Teorier om anerkjennelse

Opprinnelsen til begrepet anerkjennelse går ifølge Høilund og Juul (2015) tilbake til den tyske filosofen Hegel som på begynnelsen av 1800-tallet beskrev det dialektiske forholdet mellom herre og slave. Dersom herren søker anerkjennelse hos slaven vil denne anerkjennelsen være betydningsløs, fordi herren ikke anerkjenner slaven som et selvstendig individ. Dette bildet på anerkjennelse viser at forholdet mellom herre og slave er et ensidig og ulikt anerkjennelsesforhold, der den ene hersker over den andre. Hegels konklusjon er at anerkjennelse må bygge på gjensidighet. I anerkjennelsen søker mennesket å bli bekreftet som individ, og dette skjer ifølge Hegel ved at man anerkjenner den andre og dermed samtidig etablerer sin egen identitet og et eget «jeg». Et gjensidig anerkjennende forhold er en betingelse for individets mulighet til å utvikle en selvstendig identitet. Hegel knytter i tillegg dette til menneskets frihet og uavhengighet, ved at man gjensidig setter den andre fri. Denne friheten handler om å kunne være et individ som står i seg selv i møte med andre mennesker. På samme tid avhenger menneskets selvstendighet av å anerkjenne den andres selvstendighet. Det relasjonelle perspektivet er sentralt i Hegels anerkjennelsesteori. Hegels teori beskriver forholdet mellom mennesker i konkrete sosiale sammenhenger (s. 24-25). Jeg vil legge til at Hegels anerkjennelsesbegrep er svært komplekst (Schibbye, 2009, s. 257). Denne redegjørelsen beskriver derfor kun hovedlinjer i Hegels anerkjennelsesteori.

Mye av den økte interessen for anerkjennelse i sosialt arbeid og andre fagfelt er knyttet til Honneth, som har videreutviklet Hegels tidlige teorier om anerkjennelse (Skjefstad, 2012, s. 54-58). I boken «Kamp om anerkjennelse» skiller Honneth (1992/2008) mellom tre former for anerkjennelse i sosiale relasjoner: kjærlighet, rett og solidaritet (s. 101).

Ordet «kamp» henviser ifølge Høilund og Juul (2015) til at de ulike formene for gjensidig anerkjennelse ikke er gitt på forhånd, men noe mennesker må kjempe for (s. 24). Ifølge Paulsen (2018) bygger Honneths teori på intersubjektivitet og en relasjonell forståelse av at mennesket blir til i møte med andre. I dette perspektivet blir sosial støtte og tilhørighet viktig for menneskers utvikling og identitetsdannelse (s. 226). Innenfor kommunikasjonsteori kan intersubjektivitet forstås som den dialogen som foregår mellom mennesker, og hvordan vi sammen finner frem til en forståelse av virkeligheten (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 409-410). Aamodt (2003) viser til både filosofi og utviklingspsykologi, og skriver at intersubjektiv forståelse oppstår i det gjensidige møtet mellom to likeverdige subjekter. I gjensidig dialog mellom mennesker dannes mulighet for utvikling og endring (s. 158).

Kjærlighet i Honneths anerkjennelsesteori handler om gjensidig anerkjennelse i nære relasjoner, som mellom foreldre og barn eller i parforhold, men kan også gjelde vennskap eller andre trygge omsorgspersoner (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 99). Dersom et menneske opplever ubetinget kjærlighet i nære relasjoner kan det gi en trygghet som åpner for utvikling av selvstendighet (Høilund & Juul, 2015, s. 27). Anerkjennelse i form av kjærlighet handler om gode relasjoner med nærhet og omsorg, som danner grunnlag for utvikling og forståelse av oss selv, og setter oss i stand til å ta del i fellesskap med andre (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 99). I forskningsstudien av Paulsen et al. (2020) beskrives kjærlighet i Honneths anerkjennelsesteori som emosjonell anerkjennelse fra både familie, venner og offentlig ansatte omsorgspersoner (s. 31-34). Ifølge Paulsen (2018) knytter Honneth de tre ulike formene for anerkjennelse opp mot ulike sosiale fellesskap, såkalte sfærer. Anerkjennelse i nære relasjoner finner sted i den private sfæren, og inkluderer en emosjonell og støttende form for anerkjennelse som kan danne grunnlag for menneskers utvikling av identitet og selvtillit (s. 226-227).

Den rettslige formen for anerkjennelse finner sted i rettighets sfæren, og er ifølge Ellingsen og Skjefstad (2015) knyttet til menneskers rettsstatus i samfunnet (s. 100). Ifølge Høilund og Juul (2015) er Honneths teori om rettslig anerkjennelse forankret i Hegels tanke om at juridiske rettigheter må ledsages av en reell anerkjennelse av individets rett og verdi. Nøkkelen til å forstå Honneths videreutvikling av Hegels rettstanke er ifølge Høilund og Juul

at det ikke nytter med formelle og lovfestede rettigheter om ikke samfunnet anerkjenner borgerens selvstendige verdi og respekterer borgerens rettigheter i praksis (s. 27).

Rettslig anerkjennelse kan ifølge Paulsen (2018) forstås som retten til å bli behandlet som alle andre og på lik linje med andre. Ifølge Paulsen mener Honneth at rettslig anerkjennelse danner grunnlag for menneskers utvikling av selvrespekt (s. 227-229).

Solidaritet er Honneths tredje form anerkjennelse og foregår i den solidariske sfæren.

Solidarisk anerkjennelse innebærer en opplevelse av fellesskap med andre, der mennesket har egenskaper og ressurser å bidra med og der bidraget til fellesskapet blir verdsatt (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 100). Paulsen (2018) skriver at Honneth legger avgjørende vekt på solidaritet, og at «denne formen for anerkjennelse former både de sosiale verdiene og normene og den individuelle følelse av tilhørighet til et samfunn» (s. 232). Honneth knytter solidarisk anerkjennelse til menneskets utvikling av selvaktelse (Ellingsen og Skjefstad, 2015, s. 100-101). Paulsen et al. (2020) skriver at solidaritet i Honneths anerkjennelsesteori handler om sosial anerkjennelse. I relasjoner og sosiale fellesskap kan mennesket oppleve å ha egenverdi, med evner og egenskaper som anerkjennes av andre (s. 34). Hver form for anerkjennelse i Honneths anerkjennelsesteori er knyttet til vår egen selvbevissthet eller selvfølelse, såkalte selvforhold (Skjefstad, 2012, s. 58). Anerkjennelse i intersubjektive relasjoner kan ifølge Honneths teori danne grunnlag for utvikling av tre ulike selvforhold: selvtillit, selvrespekt og selvaktelse (Paulsen et al., 2020, s. 34).

Ellingsen og Skjefstad (2015) hevder at Honneths motsats til anerkjennelse er krenkelse.

Dersom mennesket opplever krenkelse i den private, rettslige eller solidariske sfæren kan det svekke både selvtillit, selvrespekt og selvaktelse (s. 100-101). I mitt forsøk på å lese Honneth (1992/1995) har jeg lagt merke til at Honneth diskuterer innholdet i ordet krenkelse og hvordan ordet anvendes i dagligtalen. I den engelske oversettelsen bruker Honneth begrepet «disrespect» om sårbarhet og komplekse forhold mellom mennesker, som også kan innbefatte krenkelse (s. 131-132). Høilund og Juul (2015) skriver at en side ved disrespekt i Honneths anerkjennelsesteori kan handle om å ikke bli verdsatt for den man er. I sosialt arbeid kan det bety at sosialarbeideren ikke lytter og prøver å forstå, eller oppfører seg på en måte som gjør at klienten føler seg usynlig (s. 28-31).

I det teoretiske og empiriske grunnlaget i denne oppgaven refereres det i liten grad til ordet krenkelse, og jeg velger derfor å ikke bruke dette begrepet. Derimot viser både fagbokforfatterne og forskerne til fravær av anerkjennelse eller manglende anerkjennelse, og hvordan dette kan ha betydning for mennesker vi møter i sosialt arbeid. I kapittel 4 og 5 vil jeg komme tilbake til Honneths anerkjennelsesteori og presentere empiriske funn som belyser ulike sider ved både anerkjennelse og manglende anerkjennelse.

3.2 Anerkjennelseperspektiver i relasjonelt og sosialfaglig arbeid

I dagligtale forbindes anerkjennelse ofte med ros eller positiv bekreftelse (Jensen & Ulleberg, 2015, s. 235). Schibbye (2009) skriver at det er viktig å være bevisst på hva vi legger i ordene vi bruker. Anerkjennelse i betydningen ros blir som regel en ytre anerkjennelse. Dersom vi i tillegg tenker på anerkjennelse som noe vi gir en annen, kan begrepet bli instrumentelt (s. 256-258). Ifølge Møller (2008/2012) er anerkjennelse ingen metode eller strategi, men handler om en grunnleggende innstilling til andre menneskers opplevelser og erfaringer (s. 15-18). «Anerkjennelse er ikke noe vi først og fremst sier eller gjør, men representerer en holdning der respekten for det andre mennesket og hans eller hennes opplevelser er grunnleggende» skriver Aamodt (2003, s. 159).

Schibbye (2009) skriver om anerkjennelse med utgangspunkt i Hegels filosofi, og knytter begrepet opp mot psykologisk teori og erfaringsbasert kunnskap fra psykoterapeutisk praksis. Hovedlinjene i Schibbyes relasjonsforståelse bygger på Hegels dialektiske perspektiver, og settes i sammenheng med både Freuds psykoanalyse og Kierkegaards eksistensfilosofi. Dialektikk handler om at mennesker er del av en sammenheng og gjensidig påvirker hverandre. På den ene siden er vi unike «selv» med våre indre prosesser, og på samme tid vil vi alltid inngå i gjensidig samspill med andre. Som mennesker i verden inngår vi i en sammenheng vi ikke kan ta oss ut av, og påvirker hverandre i en kontinuerlig transaksjonell prosess. I dialektisk teori er anerkjennelse et sentralt og overordnet begrep (s. 11-40).

Møller (2008/2012) definerer dialektisk relasjonsforståelse slik:

Våre fornemmelser og vår selvforståelse blir til i lyset av måten vi blir møtt på, og vi møter andre i lyset av måten vi møter oss selv på. I dialektisk forståelse betyr det at vi livet igjennom påvirker og påvirkes av samspill og relasjoner vi inngår i. (s. 38)

Møller (2008/2012) understreker at samspill og relasjoner i profesjonell praksis ikke er det samme som å inngå i relasjoner som privatperson eller venn. Profesjonsutøvere har en profesjonell rolle og et faglig ansvar. Gjensidighet i profesjonell sammenheng handler om å anerkjenne den andre som et selvstendig individ (s. 43-53). Aamodt (2003) skriver at dersom vi som profesjonsutøvere tenker at vi skal forandre klienten, blir gjensidigheten borte (s. 158). Ifølge Schibbye (2009) er det viktig at profesjonsutøveren reflekterer over sin egen rolle i det intersubjektive møtet, og kan skille mellom egne og andres opplevelser, tanker og meninger (s. 84-85). Aamodt (2003) viser til at forholdet mellom profesjonsutøver og klient er et asymmetrisk forhold. Fagpersonen har en annen rolle og et overordnet ansvar. Aamodt mener imidlertid at i samtalen kan begge møtes som likeverdige subjekter (s. 154-155). Schibbye (1996) skriver at: «Gjensidig anerkjennelse innebærer likeverd. Partene henvender seg til hverandre som subjekt til et annet subjekt» (s. 531).

«En praksis i tråd med anerkjennelsens filosofi vil etter min mening kunne bidra til å skape en relasjon bygget på respekt, tillit og gjensidighet» skriver Aamodt (2003, s. 157).

Anerkjennelse er et sentralt begrep i sosialt arbeid, og begrepet er verdimessig forankret i profesjonsetiske prinsipper (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 97). I den globale definisjonen av sosialt arbeid står det: «Overordnede prinsipper for sosialt arbeid er respekt for det enkelte menneskes iboende verdi og verdighet, respekt for mangfold og vern om menneskerettigheter og sosial rettferdighet» (FO, 2014/2017). Gjensidig anerkjennelse kan forstås ut ifra et grunnleggende verdisyn i sosialt arbeid, som bygger på første artikkel i FNs menneskerettighetserklæring om at alle mennesker har samme menneskeverd (Berg et al., 2015; De forente nasjoner [FN], 1948).

I Hegels dialektiske perspektiv innebærer anerkjennelse «[...] en evne til å ta den andres perspektiv, sette seg inn i den andres subjektive opplevelse» (Schibbye, 2009, s. 259).

Schibbye (1996) skriver at et hovedanliggende i terapeutiske intersubjektive prosesser handler om «å ta den andres opplevelsesmessige synspunkt [...]» (s. 531). Disse perspektivene kan sees i sammenheng med det tilsvarende prinsippet i sosialt arbeid om å forsøke å sette seg inn i den andres opplevelse av sin situasjon (Levin & Ellingsen, 2015, s. 117-118).

Schibbye (2009) skriver at anerkjennelse er noe mer enn medfølelse og empati. Anerkjennelsens ingredienser er ifølge Schibbye lytting, forståelse, aksept, toleranse og bekreftelse (s. 263-266). Møller (2008/2012) har hentet mye av sin relasjonsforståelse fra Schibbyes arbeid, og skriver at «de fleste mennesker har et grunnleggende behov og en lengsel etter å bli sett, hørt og møtt på egne betingelser og oppleve at egne opplevelser har gyldighet i relasjoner med andre mennesker» (s. 26). Jeg vil se nærmere på anerkjennelsens ingredienser i kapittel 5.2, når jeg drøfter sammenhenger mellom det teoretiske og empiriske grunnlaget i oppgaven.

4 Empiri

Jeg har valgt å bygge det empiriske grunnlaget i oppgaven på forskningsstudier som undersøker temaer innen ulike sosialfaglige arbeidsfelt. I dette kapittelet vil jeg presentere hovedfunn i forskningen som har relevans for min problemstilling.

Den første forskningsartikkelen er basert på intervjuer med kvinnelige brukere i Nav. I de to neste forskningsartiklene har forskerne intervjuet henholdsvis enslige mindreårige flyktninger og voksne med flyktningbakgrunn. Begge disse forskningsartiklene belyser temaer knyttet til flyktninger, men både forskningsspørsmål og faglig tilnærming er forskjellig.

Da jeg analyserte innholdet i de tre forskningsartiklene fant jeg at forskerne har ulike teoretiske innfallsvinkler. To av forskningsartiklene anvender Honneths anerkjennelsesteori, men det er ulikheter i forskernes tilnærming. På samme tid er det klare fellestrekk mellom de tre forskningsartiklene. Jeg har valgt å presentere forskningsartiklene enkeltvis for at det empiriske grunnlaget skal fremstå oversiktlig, og for å synliggjøre likheter og forskjeller mellom studiene. Jeg vil avslutte kapittelet med en presentasjon av hvilke hovedtemaer jeg har funnet i analysen av forskningsartiklene.

4.1 Kvinnelige brukeres opplevelse av samarbeid med veiledere i Nav

Bakgrunnen for studien «Sterke møter: En kvalitativ studie av hvordan kvinnelige brukere opplever samarbeidet med Nav» av Stenbrenden et al. (2018) er knyttet til Nav-reformens vektlegging av individuell oppfølging og den såkalte «arbeidslinjen». I studien undersøkes den relasjonelle siden av veilederrollen og brukernes opplevelse av samarbeidet. Forskerne benytter Honneths anerkjennelsesteori som teoretisk rammeverk.

Informantene i studien la vekt på at relasjonen med Nav-veileder hadde stor betydning for deres rehabiliteringsprosess. Kvinnene fortalte at de kjente på sårbarhet og skam knyttet til

å være Nav-bruker, og at de ønsket å bli møtt med omsorg, empati og anerkjennelse. Informantene fremhevet betydningen av Nav-veiledernes holdning, og opplevde at veiledernes vilje til å lytte og ta dem på alvor var grunnleggende for å komme videre i rehabiliteringsprosessen. Flere av kvinnene fortalte at Nav-veiledere som møtte dem med respekt og anerkjennelse av deres situasjon, bidro til økt selvfølelse og motivasjon. De kvalitative intervjuene viser at mangel på anerkjennelse, eller opplevelse av å bli avvist og mistenkeliggjort, bidro til det motsatte. Flere av informantene fortalte om opplevelser i møte med Nav-veiledere der kvinnene kjente på følelse av mindreverdighet og opplevelse av å være til belastning. Informantene fremhevet betydningen av likeverd og gjensidighet i relasjonen med Nav-veileder, og opplevelsen av å bli sett som en ressurs som kan bidra i samfunnet. Det var viktig for kvinnene å bli møtt som et individ og ikke bare en sak i systemet. I konklusjonen skriver forskerne at anerkjennelse synes å være en forutsetning for gode relasjonelle møter mellom brukere og veiledere i Nav (s. 159-169).

4.2 Enslige mindreåriges overgang til voksenlivet

Forskningsartikkelen «Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet – behov for anerkjennende praksis» av Paulsen et al. (2020) bygger på to forskningsstudier som undersøker enslige mindreårige flyktningers opplevelse av overgangen til voksenlivet og oppfølging fra barnevernet. Forskerne diskuterer sammenhenger mellom funnene og Honneths tre ulike former for anerkjennelse.

De aller fleste av informantene ga uttrykk for behov for nære relasjoner og støtte, og at de savnet familien og vennene sine. Mange av ungdommene følte seg ensomme. Forskningen viser at ansatte i barnevernet hadde stor betydning for ungdommenes opplevelse av omsorg. Disse funnene knytter forskerne opp mot emosjonell anerkjennelse i Honneths anerkjennelsesteori. Når det gjelder rettslig anerkjennelse viser forskningen at de enslige mindreårige hadde fått lite informasjon om rettigheter i overgangen til voksenlivet, både når det gjaldt mulighet for ettervern i barnevernet og valg av bosted. Noen av ungdommene var ikke klar over at de kunne klage på vedtak. Andre ga uttrykk for at de kjente til det, men at det ikke nyttet å klage. Intervjuene viser at de enslige mindreårige henvendte seg til ansatte

for å få hjelp til å forstå brev fra det offentlige eller sende søknader. I intervjuene fortalte informantene at de etablerte relasjoner med andre enslige mindreårige som var i en liknende situasjon som dem selv. Samtidig ønsket informantene å bli kjent med andre unge i lokalsamfunnet. Forskerne setter disse funnene i sammenheng med Honneths teori om solidarisk anerkjennelse, og viser til en utfordring knyttet til organiseringen av skoletilbudet. Ungdommene gikk i introduksjonsklasser og ikke sammen med jevnaldrende ungdom i vanlig skole. Dette gjorde det vanskelig å etablere vennskap med norske ungdommer og få et sosialt nettverk. Forskningen viser at emosjonell og rettslig anerkjennelse fra ansatte får betydning for de enslige mindreåriges opplevelse av solidarisk anerkjennelse og integrering i samfunnet. Informantene ønsket å lære norsk språk og kultur, og komme i gang med utdanning og jobb. De fleste enslige mindreårige er 15-16 år når de bosettes i Norge. Overgangen til voksenlivet kommer derfor relativt raskt. Ifølge forskerne belyser funnene behovet for anerkjennende praksis i møte med enslige mindreårige. Mangel på Honneths tre former for anerkjennelse kan gjøre integreringsprosessen og overgangen til voksenlivet vanskeligere (s. 31-43).

4.3 Flyktningers omstillingsprosess i et nytt land

Forskningsstudien ««Ingen vet hvem du er» – flyktningers opplevelse av omstillingsprosessen i Norge» av Grue et al. (2019) undersøker hva voksne med flyktningbakgrunn har opplevd som viktig i omstillingen til et nytt land. Temaet i undersøkelsen er knyttet til forebygging av psykiske helseplager.

Forskningsstudien viser at omstilling er en komplisert prosess. I intervjuene fortalte mange av informantene at de hadde jobbet hardt for å lære seg norsk, ta utdanning og komme i arbeid. Informantene ønsket å bli del av samfunnet og oppleve tilhørighet og fellesskap. Forskningsstudien fremhever betydningen av å få mulighet til å bidra, og bli anerkjent som et menneske som har ressurser. Flere av informantene ga uttrykk for at de ønsket å bli sett som et individ, og ikke bare som en flyktning. Noen av informantene fortalte om opplevelse av sårbarhet og utfordringer knyttet til identitet. Positive relasjoner og kontakt med både nordmenn, familie, og andre fra samme opprinnelsesland var en viktig del av

omstillingsprosessen. I tillegg fortalte mange av informantene om opplevelsen av frihet og trygghet etter flere år på flukt. Det å kunne uttrykke seg uten frykt for konsekvenser ga informantene en opplevelse av å endelig kunne puste fritt. Forskerne skriver at det å bli møtt med forventninger, likeverd og gjensidighet har stor betydning når man forsøker å skape et liv i et fremmed land. Negative erfaringer der informantene ikke opplevde å bli akseptert, gjorde omstillingen vanskeligere. Forskerne fremhever at flyktningsperspektiv på omstilling er viktig kunnskap for profesjonsutøvere for å kunne bidra til opplevelse av mestring, og forebygge psykiske helseplager hos mennesker med flyktningbakgrunn (s. 135-146).

4.4 Hovedtemaer i det empiriske grunnlaget

Forskningsstudiene undersøker temaer knyttet til tre ulike målgrupper, og forskerne anvender ulike teoretiske tilnærminger. I analysen har jeg likevel identifisert flere mønstre og sammenhenger mellom funnene i det empiriske grunnlaget. Funnene kan knyttes til det teoretiske grunnlaget i oppgaven, og kan bidra til å belyse problemstillingen fra ulike vinkler. Jeg har kategorisert og samlet funnene i følgende hovedtemaer:

Informantene beskriver betydningen av relasjonelle møter der de opplevde å bli sett og hørt, og anerkjent som et selvstendig individ. Forskningsstudiene fremhever betydningen av gjensidige og likeverdige møter med både profesjonsutøvere og andre.

Informantene legger vekt på betydningen av å oppleve tilhørighet i samfunnet. Det var viktig for informantene å få mulighet til å delta og bidra med sine egenskaper og ressurser.

Nære relasjoner, sosiale nettverk og opplevelse av fellesskap med andre var viktig i informantenes ulike livssituasjoner. Informantene fremhever betydningen av å oppleve anerkjennelse, omsorg og støtte.

På den annen side viser forskningsstudiene at mangel på anerkjennelse eller opplevelse av å ikke bli møtt med forståelse, respekt og likeverd, bidro til en vanskeligere livssituasjon.

5 Drøfting

I dette kapittelet vil jeg forsøke å bygge bro mellom det teoretiske og empiriske grunnlaget i oppgaven, og drøfte hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse eller mangel på anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. Jeg knytter drøftingen opp mot grunnleggende prinsipper i sosialt arbeid.

5.1 Emosjonell, rettslig og solidarisk anerkjennelse

Honneth (1992/2008) skiller mellom tre former for anerkjennelse: kjærlighet, rett og solidaritet (s. 101). I kapittel 3.1 redegjorde jeg for sosialfaglig forståelse og tolkning av Honneths anerkjennelsesteori. Emosjonell, rettslig og solidarisk anerkjennelse henger sammen, og ifølge Paulsen (2018) er hver form for anerkjennelse en forutsetning for den andre (s. 226).

Intervjuene i forskningsstudien «Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet – behov for anerkjennende praksis» av Paulsen et al. (2020) viser at ungdommene savnet sine nære omsorgspersoner. Forskerne knytter ungdommenes behov for omsorg og støtte til Honneths teori om emosjonell anerkjennelse. For noen av ungdommene var praktisk hjelp viktig, men også opplevelse av at noen brydde seg om dem (s. 36-37). En av ungdommene sa: «Vi har de ansatte her. Jeg synes de er våre foreldre og familie, så jeg tenker ikke så mye på familien nå. Før gjorde jeg det veldig mye, hele tida» (Paulsen, et al., 2020, s. 36). Honneths teori om anerkjennelse i form av kjærlighet tar utgangspunkt i en familiekontekst som innebærer betingelsesløs kjærlighet. Ifølge Thrana (2018) er kjærlighet et komplekst begrep i barnevernkontekst. De ansatte er ikke foreldre, men på samme tid skal profesjonsutøveren ivareta ungdommens behov for omsorg. Kjærlighet i profesjonell sammenheng kan forstås som medfølelse, godhet og å bry seg om klienten. Kjærlighetsbegrepet i Honneths anerkjennelsesteori innebærer en emosjonell bekreftelse, som er grunnleggende for ungdommens utvikling av selvtillit (s. 219-226). Funnene i forskningsstudien av Paulsen et al.

(2020) viser hvilken betydning det kan ha å oppleve emosjonell anerkjennelse. De enslige mindreårige flyktningene var klar over at de ansatte er profesjonelle hjelpere og at omsorgen er midlertidig, men studien viser at oppfølgingen fra de ansatte var viktig i overgangen til voksenlivet. I tillegg opplevde informantene fellesskap med andre ungdommer i bofellesskapene. På samme tid viser studien at måten skoletilbudet var organisert på hindret ungdommene i å bli kjent med jevnaldrende norske ungdommer. De enslige mindreårige gikk i introduksjonsklasser eller i egne klasser med andre minoritets elever. Dette kan begrense de unges opplevelse av solidarisk anerkjennelse, og mulighet til å etablere nære relasjoner og sosiale nettverk i det norske samfunnet (s. 36-41).

Flere av de enslige mindreårige hadde ifølge Paulsen et al. (2020) ikke fått tilstrekkelig informasjon til å forstå innholdet i sine rettigheter, og de var avhengige av de ansattes kunnskap om hvordan det norske systemet fungerer. Forskerne knytter disse funnene til den rettslige formen for anerkjennelse i Honneths anerkjennelsesteori (s. 37-38). Enslige mindreårige flyktninger er barn og unge som er under 18 år når de kommer til Norge. De har behov for at voksne ivaretar deres rettigheter ut ifra norsk lovverk og internasjonale konvensjoner, på lik linje med alle andre barn (Barne- og familiedirektoratet [Bufdir], u.å.). Mangel på informasjon bidro ifølge Paulsen et al. (2020) til at ungdommene ikke visste hvordan de kunne påvirke sin egen situasjon. De enslige mindreåriges mulighet for medbestemmelse kan ifølge Paulsen et al. knyttes til Honneths teori om anerkjennelsens betydning for utvikling av selvrespekt. Ungdommene ble ofte presentert for standardiserte tilbud om tiltak. Strukturelle rammebetingelser kan begrense de enslige mindreåriges frihet og handlingsrom, og det kan medføre at ungdommene blir behandlet som en gruppe og ikke blir anerkjent som individer med egen rett og verdi (s. 34-41).

Informantene i forskningsstudien «Sterke møter: En kvalitativ studie av hvordan kvinnelige brukere opplever samarbeidet med Nav» av Stenbrenden et al. (2018) fremhevet betydningen av å bli møtt av Nav-veiledere som behandlet dem med respekt. Flere av informantene fortalte om møter med veiledere der de hadde følt seg umyndiggjort og møtt med en devaluerende holdning. Dette førte til opplevelse av mindreverdighet. Informantene opplevde at veilederen så på dem som en sak og ikke som et individ. Opplevelse av å bli møtt med anerkjennelse og støtte ut ifra sin egenart og verdi bidro derimot til økt selvtillit og

mestringstro i rehabiliteringsprosessen. Informantene følte da at de ble møtt som et likeverdig medmenneske. Stenbrenden et al. knytter disse funnene til Honneths teori om rettslig anerkjennelse (s. 165-166). «Det skal så lite til. I hvert fall når du er sårbar i utgangspunktet. Det skal veldig lite til før du føler deg tråkket på. Men så skal det veldig lite til andre veien også, at du føler at noen anerkjenner» sa en av kvinnene i studien (Stenbrenden et al., 2018, s. 164).

Forskningsstudien ««Ingen vet hvem du er» – flyktingers opplevelse av omstillingsprosessen i Norge» av Grue et al. (2019) anvender ikke Honneths anerkjennelsesteori som teoretisk grunnlag for studien. Jeg ser imidlertid at funnene i studien kan belyses ved hjelp av både Honneths anerkjennelsesteori og andre teoretiske perspektiver om anerkjennelse. I Norge opplevde flyktingene at de endelig kunne kjenne seg frie og trygge. Flere av informantene setter frihet i sammenheng med å få mulighet til å leve uten frykt, og å få leve livet sitt slik de selv ønsket. Det var viktig for dem å jobbe hardt for å lære språket, ta utdanning og få en jobb. Informantenes opplevelse av at deres ressurser og innsats har verdi for samfunnet, hadde stor betydning i omstillingsprosessen (s. 142-144). Disse funnene kan knyttes til Honneths teori om solidarisk anerkjennelse. Ifølge Eide og Oltedal (2015) er solidaritet en verdimeisig grunnpilar i sosialt arbeids etiske grunnlag. I likhet med verdier som omsorg og rettferdighet, er solidaritet en grunnleggende verdi som gir retning og danner grunnlag for profesjonsutøvelsen (s. 85-86).

5.2 Relasjonelle møter i sosialt arbeid

«Både vår forståelse av oss selv og vår forståelse av verden bygges opp i møte med andre, og i møte med andre kan endring skje» skriver Jensen og Ulleberg (2019, s. 46). Sosialt arbeid handler ifølge Levin (2015) om å se mennesket i sin sammenheng. Fra fagets begynnelse har dette blitt beskrevet gjennom uttrykket «personen i situasjonen» (s. 36-38). Et liknende perspektiv kan vi finne igjen i dialektikken. I dialektisk relasjonsforståelse eksisterer individet i nær og gjensidig sammenheng med andre (Schibbye, 2009, s. 19). Hegels forståelse av anerkjennelse forutsetter likeverd, og å møte den andre som subjekt (Schibbye, 2009, s. 256-257). Grunnlagstenkningen i sosialt arbeid bygger på en tilsvarende forståelse av likeverd.

De profesjonsetiske prinsippene i sosialt arbeid innebærer å møte mennesker med respekt for den enkeltes integritet, og en menneskerettslig forståelse av at alle mennesker har samme grunnleggende verdi (FO, 2015). Oterholm (2015) viser til at sosialfaglig arbeid utøves i møte med mennesker, og at profesjonsetikk handler om det ansvaret som oppstår i møte med et annet menneske. Måten vi møter mennesker på er avgjørende for å kunne yte tjenester og hjelp i sosialt arbeid (s. 175).

Ifølge Møller (2008/2012) betyr likeverd i profesjonell praksis ikke det samme som å være likestilt, men om å gi gyldighet til den andres opplevelse, tanker og følelser. Møller reflekterer over de komplekse og etiske aspektene i profesjonelt arbeid. En anerkjennende innstilling innebærer å kunne ta innover seg at relasjonen kan oppleves ulikt.

Profesjonsutøverens opplevelse av relasjonen kan være forskjellig fra det klienten opplever. I det gjensidige samspillet mellom to likeverdige subjekter har begge perspektiver gyldighet. Samtidig har profesjonsutøveren ansvar for å avgrense sine egne følelser, og gi rom for klientens opplevelse av situasjonen. Ifølge Møller kan anerkjennelse berøre vonde og smertefulle erfaringer i livet. Mennesker reagerer ut ifra tidligere relasjonserfaringer, som har dannet mønstre i oss og preger våre møter med andre. I psykologisk tilknytningsteori er dette beskrevet som indre arbeidsmodeller. Møller understreker imidlertid at mønstrene ikke aktiveres i et tomrom, men i samspill og dialog med andre mennesker. Anerkjennelse i profesjonell praksis innebærer å reflektere over egen rolle i samspillet, og møte den andres opplevelse av situasjonen. Ifølge Møller er anerkjennelse en grunnleggende innstilling som gir retning i møte med det komplekse og sårbare i profesjonelt arbeid (s. 18-70).

Studien om kvinnelige brukeres opplevelse av samarbeid med veiledere i Nav viser hvor stor betydning relasjonelle møter kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. En av informantene sier: «Så fikk jeg en ny [veileder] som var veldig ålreit. Han var menneske og han så på meg som et menneske. Han var opptatt av at det skulle gå bra med meg og av at jeg skulle komme meg videre» (Stenbrenden et al., 2018, s. 165). Ifølge Schibbye (2009) kan anerkjennelse beskrives ved hjelp av konkrete elementer i dialektisk samspill: å lytte, forstå, akseptere, tolerere og bekrefte. Schibbye kaller dette for anerkjennelsens ingredienser (s. 266-280). I studien «Sterke møter» kommer anerkjennelsens ingredienser tydelig frem i de kvalitative intervjuene. Stenbrenden et al. (2018) skriver: «Å bli møtt med

omsorg av veiledere som aksepterer, lytter og tror på historiene og forstår sammenhengene kvinnene beskriver, oppleves som betryggende og støttende [...]» (s. 163). Informantene beskriver Nav-veiledernes vilje til å lytte og ta dem på alvor som en forutsetning for å komme videre i rehabiliteringsprosessen (Stenbrenden et al., 2018, s. 164).

Ifølge Møller (2008/2012) innebærer evnen til å være anerkjennende i praksis at vi hele tiden reflekterer over innstillingen vi har til andre mennesker og vårt forhold til oss selv. Møller legger til at det er vanskelig å forholde seg anerkjennende til enhver tid, men at vi kan hente oss inn igjen (s. 18-20). Schibbye (2009) understreker at å være anerkjennende i møte med andre mennesker ikke er en tilstand, men en prosess der vi stadig forsøker å opprettholde en anerkjennende holdning (s. 280). Ifølge Schibbye (1996) er holdning ikke bare noe som vi har inne i oss selv. Anerkjennelse er et relasjonelt begrep som innebærer at «[...] holdningen kommer til uttrykk og virker i en relasjon hvor det gjensidige understrekes» (s. 530). Ellingsen og Skjefstad (2015) skriver at det er viktig at anerkjennelse ikke blir et honnørord. Ifølge Ellingsen og Skjefstad innebærer godt sosialt arbeid at vi møter andre mennesker med en anerkjennende holdning, og at anerkjennelsen vises i relasjon og handling (s. 102-103).

«Relasjoner har betydning for menneskers utvikling gjennom hele livet» skriver Møller (2008/2012, s. 46). Det kan ta tid å bygge en relasjon i sosialt arbeid, men opplevelse av anerkjennelse kan ifølge Schibbye (2009) oppstå helt umiddelbart i intersubjektive møter mellom mennesker (s. 258). En av informantene i studien om flyktningers omstillingsprosess la vekt på betydningen av genuine møter, uavhengig av om det var en person hun bare møtte en gang eller om det var starten på en relasjon. Informanten beskrev hvordan hun opplevde å komme til et land der alt var nytt for henne. Hun fortalte at hun følte seg så liten, og hun følte seg sårbar og ensom. «Og så er det noen som sa at: Jeg ser deg, du er ikke ensom og du kan. Du har klart det. Du har klart mye verre situasjon», fortalte informantene (Grue et al., 2019, s. 141).

Anerkjennelse handler om å kunne lytte og være til stede i en gjensidig dialog, og forsøke å sette seg inn i den andres tanker og følelser. Ifølge Aamodt (2014) tenker vi ofte at anerkjennelse forutsetter at vi har en relasjon til den vi møter i sosialt arbeid, men

opplevelse av anerkjennelse kan oppstå her og nå i et øyeblikk av oppmerksom kontakt mellom profesjonsutøver og klient. I det intersubjektive samspillet kan anerkjennelse komme til uttrykk gjennom tonefall, blick og smil, så vel som gjennom våre ord og handlinger (s. 213-219).

5.3 Anerkjennelsens betydning for mennesker i ulike livssituasjoner

Forskningsstudiene gir et innblikk i hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker i ulike livssituasjoner. Felles for informantene er at de har kjent på behovet for å bli sett, hørt og tatt på alvor.

«Gjennom vår holdning til hverandre er vi med på å gi hverandres verden dens form» skriver filosofen Løgstrup (gjengitt fra Jensen & Ulleberg, 2019, s. 46). Ifølge Levin og Ellingsen (2015) er sosialt arbeid et relasjonelt fag der vi som profesjonsutøvere møter mennesker i mange ulike livssituasjoner. Hvert menneske vi møter er del av en sammenheng, og vi er del av sammenhengen (s. 112-116).

Forskningsstudien «Sterke møter» av Stenbrenden et al. (2018) belyser forhold som kan ha betydning for menneskers deltakelse i arbeidslivet. Studien viser at anerkjennende møter med veiledere i Nav hadde stor betydning i kvinnenes rehabiliteringsprosess. Kvinnene fortalte om sårbarhet og skam, og behov for å bli møtt som et medmenneske. En av informantene sier: «At jeg sees som likeverdig og at jeg ikke blir sett ned på, og at jeg blir behandlet med respekt, det fremmer stolthet og glede, og selvfølelsen stiger og du får en form for respekt for deg selv også» (s. 165). I Honneths anerkjennelsesteori er anerkjennelse knyttet til individets utvikling av selvtillit, selvrespekt og selvaktelse. Ellingsen og Skjefstad (2015) viser til Honneth og skriver: «Hvis vi ikke blir respektert av andre, kan det gjøre det vanskelig å respektere seg selv» (s. 100).

Ungdommene i studien om enslige mindreårige flyktninger av Paulsen et al. (2020) fortalte om ensomhet, og behovet for tilhørighet og fellesskap med andre. Enslige mindreårige er barn og unge som kommer til Norge uten sine foreldre. De skal forsøke å finne sin plass i et

fremmed land uten familie og nettverk. Paulsen et al. viser til betydningen av anerkjennelse for de unges overgang til voksenlivet. Ifølge forskerne kan opplevelse av anerkjennelse bidra til integrering og forebygging av utenforskap. Emosjonell og solidarisk anerkjennelse kan bidra til at de enslige mindreårige opplever tilhørighet, og at deres ressurser har verdi i samfunnet (s. 37-41).

I studien om voksne flyktningers omstillingsprosess av Grue et al. (2019) forteller informantene om betydningen av å bli møtt som et enkeltindivid og ikke bare som del av en gruppe. Grue et al. knytter funnene i forskningen til menneskers eksistensielle behov for å bli anerkjent som et selvstendig menneske med individuelle egenskaper, ressurser og erfaringer i livet (s. 143). «Ingen vet hvem du er» sa en av informantene i studien, og fortalte at det var som om hele hennes identitet og livet hun hadde levd plutselig var borte (Grue et al., 2019, s. 142). Informanten opplevde at hun bare ble sett på som en flyktning. Funnene i studien av Grue et al. (2019) viser at opplevelse av å bli anerkjent som et helt menneske har stor betydning for flyktningers omstillingsprosess. Forskerne skriver at studien er relevant for profesjonsutøvere i psykisk helsearbeid og andre som jobber med målgruppen. Forskerne understreker samtidig at alle aktører, både profesjonsutøvere, medmennesker og storsamfunn, kan bidra til gode og anerkjennende møter med mennesker som forsøker å skape et liv i et nytt og fremmed land (s. 143-145).

Det empiriske grunnlaget i oppgaven viser at opplevelse av anerkjennelse kan ha betydning for menneskers psykiske helse, rehabiliteringsprosesser og deltakelse i arbeidsliv, utdanning og samfunnsliv.

6 Avslutning

I denne litteraturstudien har jeg valgt å se nærmere på begrepet anerkjennelse.

Problemstillingen jeg har undersøkt er hvilken betydning opplevelse av anerkjennelse kan ha for mennesker vi møter i sosialt arbeid. Jeg har anvendt teoretiske og empiriske kilder som belyser problemstillingen fra ulike vinkler. I teorikapittelet utforsket jeg filosofiske teorier om anerkjennelse, og relasjonelle perspektiver på anerkjennelse i praksis. I empirikapittelet presenterte jeg funn fra forskningsstudier som bygger på kvalitative intervjuer med kvinnelige brukere i Nav, enslige mindreårige flyktninger, og voksne med flyktningbakgrunn. Deretter har jeg drøftet sammenhenger mellom det teoretiske og empiriske grunnlaget i oppgaven, og knyttet funnene opp mot grunnleggende sosialfaglige prinsipper.

Litteraturstudien viser at opplevelse av anerkjennelse kan ha stor betydning for mennesker vi møter i sosialt arbeid. I undersøkelsen har jeg funnet at opplevelse av anerkjennelse kan ha betydning for menneskers identitet og utvikling av selvrespekt. Det teoretiske og empiriske grunnlaget i oppgaven viser at gjensidige og likeverdige møter mellom mennesker kan bidra til opplevelse av å bli sett, både som et selvstendig individ og som del av et fellesskap. Jeg har funnet at opplevelse av anerkjennelse kan danne grunnlag for relasjoner og tilhørighet, og at anerkjennelse kan ha betydning for menneskers mulighet til å skape endring i eget liv og opplevelse av å ha verdi. Videre har jeg funnet at anerkjennelse kan bidra til opplevelse av å være et menneske som har ressurser og kan bidra i samfunnet. Forskningsstudiene viser at anerkjennelse kan ha betydning for deltakelse i utdanning og arbeidsliv, og bidra til forebygging av psykiske helseplager og utenforskap. Tilsvarende har jeg funnet at manglende anerkjennelse eller opplevelse av å ikke bli verdsatt for den man er, kan bidra til følelse av mindreverdighet og gjøre livssituasjonen vanskeligere.

Det empiriske grunnlaget i oppgaven består av funn fra kvalitative forskningsstudier som undersøker menneskers opplevelser og erfaringer i livet. Opplevelse av anerkjennelse er en subjektiv opplevelse, som kan være forskjellig fra andre menneskers opplevelse og perspektiv. Litteraturstudien belyser ikke hvilken opplevelse eller intensjon profesjonsutøvere eller andre kan ha hatt i de relasjonelle møtene informantene beskriver.

Jeg har skrevet denne oppgaven med utgangspunkt i Aamodts (2003) fagartikkel om grunnlagstenkningen i sosialt arbeid. Gjennom arbeidet med undersøkelsen har jeg fått en utvidet forståelse av anerkjennelse som en grunnleggende innstilling i møte med mennesker i ulike livssituasjoner. Funnene i denne litteraturstudien kan etter min vurdering overføres til andre sosialfaglige arbeidsfelt og målgrupper, på både individ-, gruppe-, og samfunnsnivå. Litteraturstudien har imidlertid flere begrensninger. Et større teoretisk og empirisk grunnlag kunne ha bidratt til å belyse andre sider ved problemstillingen.

Schibbye (2009) skriver i forordet til sin bok om relasjoner at assosiasjonene i arbeidet med boken kunne blitt en ny bok (s. 12). Det er en refleksjon jeg kan kjenne igjen fra arbeidet med denne oppgaven. Skriveprosessen er i seg selv dialektisk og åpner for nye perspektiver. Et tema det kunne vært interessant å utforske videre i en større oppgave er hva det innebærer å være en anerkjennende profesjonsutøver, for som Schibbye (2009) skriver: «Vi er ikke anerkjennende terapeuter. Vi prøver hele tiden å bli det» (s. 280). Møller (2008/2012) skriver at å møte andre med anerkjennelse innebærer «[...] mot og vilje til kontinuerlig å erkjenne seg selv på nye måter i praksis, og se på betydningen av eget bidrag i samspillet» (s. 187).

«Det er smertefullt å ikke bli forstått» skriver Aamodt (2014, s. 219). Vi kan aldri helt forstå hvordan det er å være et annet menneske, men vi kan vise at vi ønsker å forstå og det kan ha betydning for den andres opplevelse av å bli sett og hørt (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 50, 237-239, 342). Jeg vil avslutte med noen ord av Schibbye (2009) som oppsummerer den grunnleggende tanken i denne oppgaven og min forståelse av anerkjennelse i sosialt arbeid: «Jeg anerkjenner deg simpelthen fordi du er et medmenneske» (s. 259).

Litteraturliste

Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjonen* (2. utg.). Gyldendal Akademisk.

Aamodt, L. G. (2003). Sosialt arbeid og anerkjennelse: En problematisering av grunnlagstenkningen i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, 2003(23), 154-161.
<https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/ISSN1504-3037-2003-03-04>

Barne- og familiedirektoratet. (u.å.). *Ansvarsfordeling knyttet til enslige mindrearige asylsøkere og flyktninger*. Hentet 11. april fra <https://www.bufdir.no/fagstotte/barnevern-oppvekst/ema/ansvarsfordeling-knyttet-til-enslige-mindrearige-asylsokere-og-flyktninger/>

Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I. & Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid? I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 19- 36). Universitetsforlaget.

Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (2019). Sosiologisk og sosialantropologisk tenkemåte. I E. Brodtkorb & M. Rugkåsa (Red.), *Mellom mennesker og samfunn: Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (3. utg., s. 11-39). Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal Akademisk.

De forente nasjoner. (1948, 10. desember). *Verdenserklæringen om menneskerettigheter*.
<https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklaering-om-menneskerettigheter>

Eide, S. B. & Oltedal, S. (2015). Verdiens betydning for vår forståelse og vår handling. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 80-96). Universitetsforlaget.

Ellingsen, I. T. & Skjefstad, N. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 97-111). Universitetsforlaget.

Fellesorganisasjonen. (2017). *Global definisjon av sosialt arbeid*. (A. Sjøbu, Overs.). <https://www.fo.no/aktuelle-brosjyrer/global-definisjon-av-sosialt-arbeid> (Opprinnelig utgitt 2014).

Grue, M. J., Bytingsvik, M. K. S., & Stige, S. H. (2019). "Ingen vet hvem du er" – flyktningers opplevelse av omstillingsprosessen i Norge. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 16(3), 135-146. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1504-3010-2019-03-03>

Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. (Joel Anderson, Overs.). Polity Press. (Opprinnelig utgitt 1992).

Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk* (L. Holm-Hansen, Overs.). Pax. (Opprinnelig utgitt 1992).

Høilund, P. & Juul, S. (2015). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde* (2. utg.). Reitzel.

Håkonsen, K. M. (2014). *Psykologi og psykiske lidelser* (5. utg.). Gyldendal Akademisk.

Jensen, M. R. (2021). Litteratursøk: Å finne den relevante litteraturen. I I. Stuvøy, G. Tøndel & A. Tjora (Red.), *En smak av forskning: Bacheloroppgaven som prosjekt, prosess og produkt* (1. utg., 3. oppl. rev., s. 115-123). Cappelen Damm Akademisk.

Jensen, P. & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene: Kommunikasjon i profesjonell praksis* (2. utg., 2. oppl. rev.). Gyldendal Akademisk.

Leenderts, T. A. (2014). *Person og profesjon: Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg* (3. utg.). Gyldendal Akademisk.

Levin, I. (2015). Sosialt arbeid som spenningsfelt. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 36-46). Universitetsforlaget.

Levin, I. & Ellingsen, I. T. (2015). Relasjoner i sosialt arbeid. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 112-124). Universitetsforlaget.

Møller, L. (2012). *Anerkjennelse i praksis: Om utviklingsstøttende relasjoner* (S. Grøtan, Overs.). Kommuneforlaget. (Opprinnelig utgitt 2008).

Olsen, B. C. R. (2018). Makt – et fenomen med mange fasetter. I B. C. R. Olsen, P. S. S. Skotte & G. R. Farstad (Red.), *Sosiologi i sosialfagene* (s. 108-130). Universitetsforlaget.

Oterholm, I. (2015). Skjønnsutøvelse i velferdsorganisasjoner. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok* (s. 171-183). Universitetsforlaget.

Paulsen, V. (2018). Et anerkjennelsesperspektiv på oppfølging av ungdom i barnevernet i overgangen til voksenlivet – fra teori til praksis. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 4(95), 224-237. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1891-1838-2018-04-02>

Paulsen, V., Riise, A. & Berg, B. (2020). Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet – behov for anerkjennende praksis. *Fontene forskning*, 13(2), 31-43. <https://fontene.no/forskning/enslige-mindreariges-vei-inn-i-voksenlivet--behov-for-ankjennende-praksis-6.584.876642.c709433803>

Sandaunet, A.-G. & Eriksen, S. H. (2021). Den teoretiske bacheloroppgaven. I I. Stuvøy, G. Tøndel & A. Tjora (Red.), *En smak av forskning: Bacheloroppgaven som prosjekt, prosess og produkt* (1. utg., 3. oppl. rev., s. 177-184). Cappelen Damm Akademisk.

Schibbye, A.-L. L. (1996). Anerkjennelse: En terapeutisk intervensjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 33(6), 530-537. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2013071181125_001

Schibbye, A.-L. L. (2009). *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (2. utg.). Universitetsforlaget.

Skjefstad, N. (2012). Brukermedvirkning i et anerkjennelsesperspektiv. I A. G. Jenssen & I. M. Tronvoll (Red.), *Brukermedvirkning – likeverd og anerkjennelse* (s. 54-68). Universitetsforlaget.

Stenbrenden, S., Haukland, M. & Knutsen, I. R. (2018). Sterke møter: En kvalitativ studie av hvordan kvinnelige brukere opplever samarbeidet med veileder i NAV. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 15(2-3), 159-169. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1504-3010-2018-02-03-07>

Thrana, H. M. (2018). Kjærlighet: Et gammelt begrep i framtidens barnevern. I T. A. Ask & S. B. E. (Red.), *Barnevernets begreper – i bevegelse* (s. 215-232). Gyldendal Akademisk.

Vedlegg: Selvvalgt pensum

Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjonen* (2. utg.). Gyldendal Akademisk. (236 sider).

Grue, M. J., Bytingsvik, M. K. S., & Stige, S. H. (2019). "Ingen vet hvem du er" – flyktningers opplevelse av omstillingsprosessen i Norge. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 16(3), 135-146. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1504-3010-2019-03-03> (12 sider).

Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. (Joel Anderson, Overs.). Polity Press. (Opprinnelig utgitt 1992). (41 sider).

Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk* (L. Holm-Hansen, Overs.). Pax. (Opprinnelig utgitt 1992). (39 sider).

Møller, L. (2012). *Anerkjennelse i praksis: Om utviklingsstøttende relasjoner* (S. Grøtan, Overs.). Kommuneforlaget. (Opprinnelig utgitt 2008). (203 sider).

Paulsen, V. (2018). Et anerkjennelseperspektiv på oppfølging av ungdom i barnevernet i overgangen til voksenlivet – fra teori til praksis. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 4(95), 224-237. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1891-1838-2018-04-02> (14 sider).

Paulsen, V., Riise, A. & Berg, B. (2020). Enslige mindreåriges vei inn i voksenlivet – behov for anerkjennende praksis. *Fontene forskning*, 13(2), 31-43. <https://fontene.no/forskning/enslige-mindreariges-vei-inn-i-voksenlivet--behov-for-ankjennende-praksis-6.584.876642.c709433803> (13 sider).

Schibbye, A.-L. L. (1996). Anerkjennelse: En terapeutisk intervensjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 33(6), 530-537. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2013071181125_001 (38 sider).

Schibbye, A.-L. L. (2009). *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (2. utg.). Universitetsforlaget. (423 sider).

Stenbrenden, S., Haukland, M. & Knutsen, I. R. (2018). Sterke møter: En kvalitativ studie av hvordan kvinnelige brukere opplever samarbeidet med veileder i NAV. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 15(2-3), 159-169. <https://doi-org.ezproxy.vid.no/10.18261/issn.1504-3010-2018-02-03-07> (11 sider).

(Totalt 1030 sider).